

Lost Verloren maar niet vergeten

Oog om oog, tand om tand

De gevangenis is een uitvinding van de moderne mens

DOOR SASKIA DE COSTER

Ik betaal belastingen en dus heb ik er recht op. Ik wil het. Nu. Als ik bedenken wat het te bieden heeft: onbeperkt sigaretten roken, televisiekijken, een loszittend blauw uniform, geen ongewenst bezoek, groepsseks. In de gevangenis, die uitvinding van de moderne tijden, daar wil ik zijn.

In den beginne was er het woord. Even later de moord. Een man die een kleitablet stal, kreeg een mes in zijn rug. En degene die dat mes neerplantte, vond een giftige slang tussen de lakens. De baas van die slang werd afgerost en zijn familie in de beerput gedumpt. Tot God besloot een einde te maken aan de onbegrensde vergeldingsacties. God droeg de schrijver van het Oude Testament op een slagzin boven zijn boekwerk te zetten die in die barbaarse tijden behoorlijk revolutionair was: "Oog om oog, tand om tand". Er werd met andere woorden paal en perk gesteld aan de wraakneming, en dat was voor zowel dader als slachtoffer een goede, rechtvaardige zaak. Eén moord werd netjes terugbetaald met één moord. Gods Joodse klanten waren tevreden met hun rechtssysteem.

Echter. In tijden waarin iedereen sowieso al in stukken en brokken uiteenvalt door lepra, syfilis en nijlpaardenstampen sorteert je niet echt veel effect door iemand en passant een oog uit te lepelen of een tand uit te rukken. Vandaar dat de al dan niet milde maar steeds doelbewuste foltering getoond moest worden aan het publiek. Liefst met een beetje show en gevoel voor timing. Een man kreeg een zaag tegen de knieschijf, op de marktplaats naast het gereedschapskraam waar hij een zaag gestolen had. De lijfstraf moest een tegenvoorbeeld zijn voor de hele bevolking. Het publiek begrijpt: wie een ander een poot uitdraait, verliest er zelf een. Een eenvoudige mathematische strafmaat die het economische principe van de ruilhandel volgt en zich aldus duidelijk onderscheidt van het natuurlijke proces waarbij iemand zich door lepra een been van het lijf loopt. Joden waren rechtvaardige, eerlijke handelaars in vergelding en straf.

In zijn standaardwerk *Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis* (1975) wijst Foucault erop dat de gevangenis in haar huidige vorm amper 300 jaar oud

is. Overoverovergrootmoeders des zondags niet in witte leggings en met een slof sigaretten onder de arm naar de 'intieme kamer' van het cachot aangezien het cachot niet bestond. Was de misdadiger verbonden met zijn misdaad dan was dat omdat zijn straf op zijn lijf getatoeëerd stond: lijfstraffen als geseling, brandmerken en executie lieten hun sporen na. Fysieke opsluiting was in die tijd voorbehouden aan het chique volk. Enkele aristocratische despoten sloten nu en dan eens iemand op. Maar een opsluiting moest je verdienen.

De gevangenis is een uitvinding van de moderne mens. De eerste rookpluim uit de eerste fabrieksschoorsteen vormde de woorden 'Onherroepelijke Verpeesting' boven de ongerepte westerse wereld. De

De opsluiting van misdadigers zou voor de maatschappij tot orde moeten leiden maar leidt enkel tot grotere chaos

voortschrijdende industrialisering en commercialisering dreven het zaakje verder op de spits. Scholen, fabrieken, ziekenhuizen, gekkenhuizen en legerkazernes werden opgericht met één doel voor ogen: Discipline! Orde! De gehanteerde methode was de bestraffing. Een batterij regels werd opgesteld, deze keer niet door God maar door de mensen zelf. De mens werd als een machine beschouwd en ieder probeerde zijn hachje te redden; eigendoms misdaden werden het zwaarst bestraft. Met andere woorden: de strafinrichting hoorde bij het kapitalisme als Schwarzkopphaarverf bij Eddy Wally. Vond de overdracht van de eigendom niet volgens de geijkte wegen plaats maar via diefstal, dan schaarde de maatschappij zich rond de bestolene en deed ze de misdadiger betalen, door hem van zijn vrijheid te beroven.

En nu? Hoe staat het nu met het strafstelsel? Slecht. In België zitten in totaal 9.375 mensen achter de tralies. Dat betekent

king bestraft wordt. Vroeger waren dat nogal eens wat meer mensen. Op een eenzame Auschwitzoverlevende en een rolstoelbewoner na kan men bij haast niemand de straf van zijn lijf aflezen.

Wij weten dat een boefje een volleerde misdadiger-moederverkrachter wordt in de gevangenis. Kortom: de opsluiting van misdadigers zou voor de maatschappij tot orde moeten leiden maar leidt enkel tot grotere chaos.

Opsluiting plaatst iemand buiten de samenleving. Veilig in een kamertje vol rookwaren en tv-kanalen. Doorgaans, in een goed werkend rechtssysteem, is de uitverkorene de dader van een misdrijf. De angsthaas met verse trauma's echter wordt gedwongen te blijven rondlopen en het spookbeeld van zijn agressor in iedere nachtwinkel of in iedere 4x4 te blijven vermoeden. Ik pleit, als vele Mieke Vogelsen voor mij, help mij, voor alternatieve vormen van straf. Met een kleine nuance evenwel. Jazeker, alternatieve straffen bieden de mogelijkheid aan een toekomstperspectief en aan (re)integratie te werken, dat ben ik met elke geurige sok eens. De dader heeft een probleem met het leggen van grenzen en moet dat leren in de praktijk van de maatschappij. Een logische evenknie: het slachtoffer is aangetast in zijn grenzen en moet even veilig worden weggeborgen in de gevangenis. Vaak maakt hij zichzelf onvrij door zijn angsten als hij in de maatschappij rond blijft lopen. Men moet de opsluiting wel verdienen: een slachtoffer dat geen enkele blijk geeft van wraakzucht of bedwateren, komt niet in aanmerking. Internering is voorbehouden aan de zwakken die angstneuroses ontwikkelen of uit wraak terugslaan, voorbehouden aan de individuen die de naam 'slachtoffer' op hun voorhoofd hebben staan.

Men kan opperen dat de voorgestelde opsluiting van slachtoffers mislukte satire is, of onrealistisch is of zelfs oneerlijk. Daar kan ik het helaas niet mee eens zijn. Internering van slachtoffers lijkt mij een uiterst geschikte preventiemaatregel voor misdaad. Zo zal men kunnen losbreken uit de vicieuze cirkel van 'slachtoffer-wordt-dader'. Simpelweg door te anticiperen. Waar haal ik dit in godsnaam uit?

De band tussen misdadiger en slachtoffer is veel groter dan wordt onderkend. Er is